

Väderkvarnsbacken

L1981:729
fastigheten Askersundsby 2:4
Askersunds socken och kommun
Närke

Sabina Larsson

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
utredningen markerad i rött.*

© 2019 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2019:47

Författare Sabina Larsson

Kvalitetsgranskning Tomas Ekman

Grafisk form Nina Balknäs

Omslagsfoto Gamla Vretstorpsvägen med Väderkvarnsbacken i bakgrunden.

Fotot är taget år 1935 av Aero Materiel AB.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2019:47

ARKEOLOGISK UTREDNING

Väderkvarnsbacken

L1981:729

fastigheten Askersundsby 2:4

Askersunds socken och kommun

Närke

Sabina Larsson

Lst dnr 431-4197-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Askersund
Landskap	Närke
Socken	Askersund
Fastigheter	Askersundsby 2:4
Fornlämningsnummer	L1981:729/RAÄ-nr Askersund 113:1
Lämningsstyp	Plats med tradition
Datering	–

Typ av undersökning	Arkeologisk utredning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-07-01
Länsstyrelsens diarienummer	431-4197-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	201900815
Arkeologgruppens projektnummer	P19042

Projektledare	Tomas Ekman
Fältpersonal	Tomas Ekman, Helmut Bergold

Undersökningstid	2019.08.01 till 2019.08.02
Undersökt yta	156 m ² eller 104 löpmeter
Inmätningsteknik	GPS-RTK
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

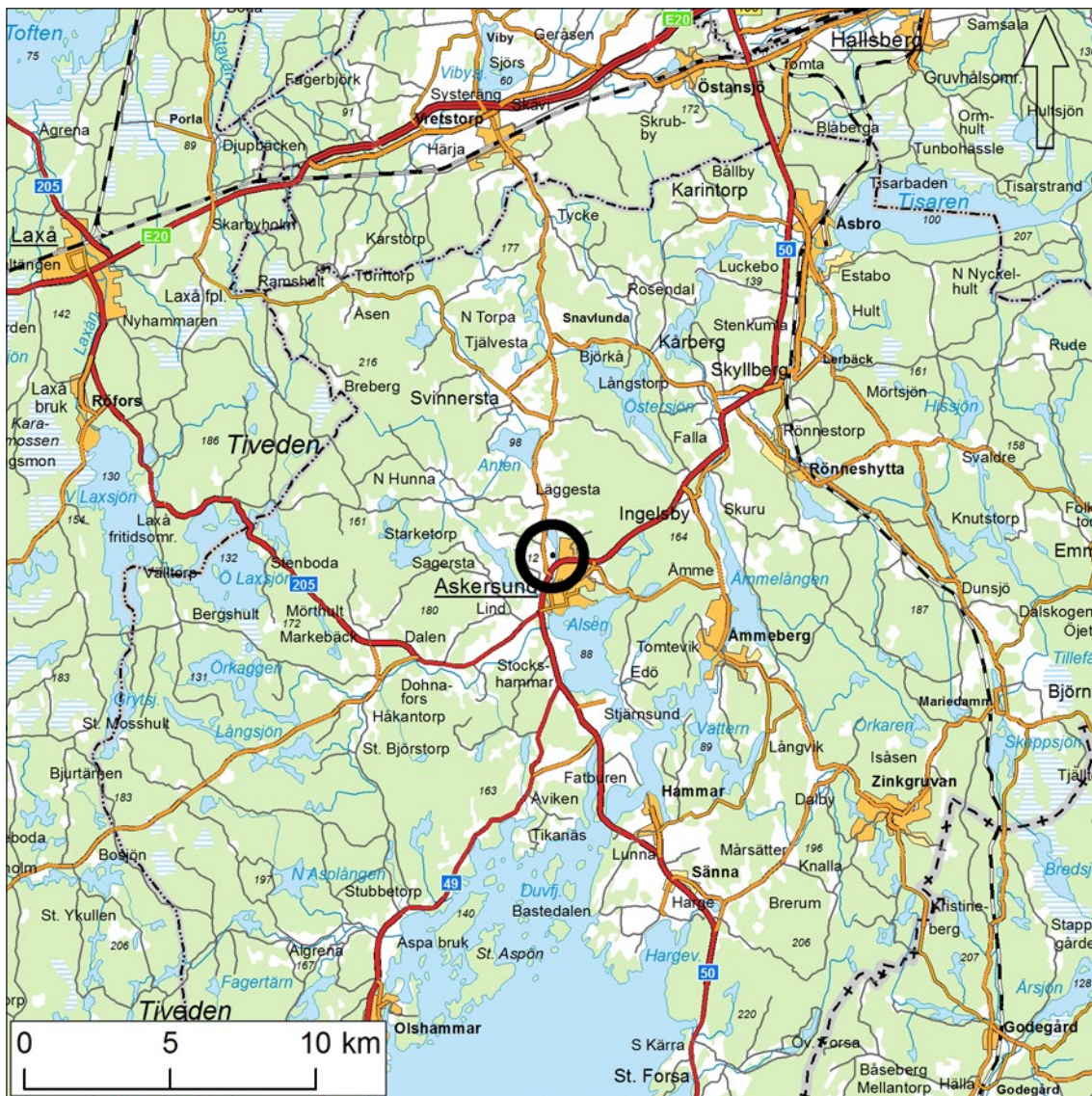
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Syfte och målgrupper	11
Metod och genomförande	11
Resultat och tolkning	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Referenser	14
Bilagor	15
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	15

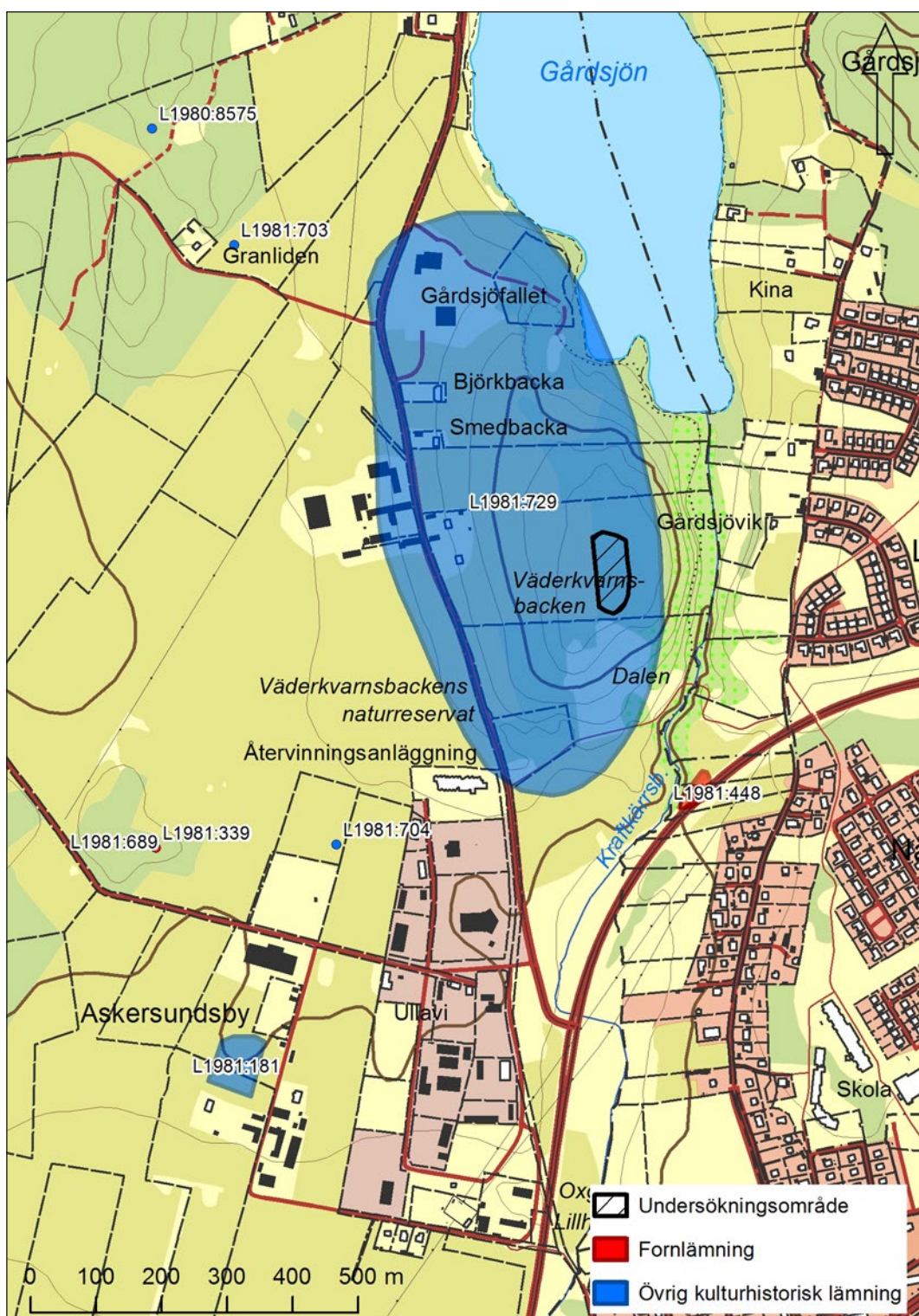
Figur 1. Karta över Askersund med platsen för utredningsområdet markerad med rött.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen AB har i augusti 2019 genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Askersundsby 2:4 i Askersunds kommun i Örebro län. Utredningsområdet är beläget på en höjd som är registrerad i Kulturmiljöregistret som plats med tradition. Enligt äldre uppgifter ska en domarring ha stått på platsen och flera lösfynd gjorts i området. Tio sökschakt grävdes inom utredningsområdet. Ingenting av arkeologiskt intresse påträffades.

Inledning

Arkeologgruppen AB har under sommaren 2019 genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Askersundsby 2:4 i Askersunds kommun i Örebro län. Anledningen till utredningen är markägarens planerade omvandling av skogsmark till åker- och betesmark vilket skulle innebära markingrepp inom den registrerade lämningen L1981:729. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Örebro län som också bekostade utredningen. Fältarbetet utfördes av Tomas Ekman och Helmut Bergold. Rapporten har författats av Sabina Larsson.

Figur 2. Karta över Askersundsby och Väderkvarnsbacken. Utredningsområdet markerat i svart. Skala 1:10 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Det äldsta kända belägget för Askersundsby är från år 1645. Förmodligen har ändelsen *-by* lagts till för att särskilja byn från den nyutnämnda staden Askersund som fått stadsprivilegier två år tidigare. Askersund omnämns som tingsplats år 1384 och det har varit allmänt vedertaget den ska ha legat vid Askersundsby. Byn får sedan en viktig roll när Gustav Vasa år 1558 köper tre hemman i Askersundsby med intentionen att anlägga en avelsgård. Gustav avlider bara två år senare och hans efterträdare Erik XIV har andra prioriteringar varför planen aldrig kom att genomföras. Hemmanen köps så småningom in av stadens välbeställda borgare som arrenderar ut driften.

Väderkvarnsbacken i Askersundsby är en del av en markant höjdbildning i anslutning till en nord-sydlig rullstensås. Åsen utgörs av skogs- och åkermark, den södra delen ingår även i Väderkvarnsbackens naturreservat. Delar av höjden och den omgivande åkermarken är klassificerade som *övrig kulturhistorisk lämning* i Kulturmiljöregistret (KMR), L1981:729. Utredningsområdet omfattar en yta på cirka 5 500 kvadratmeter och är beläget i den östra delen av L1981:279. Lämningen är registrerad som *plats med tradition* och enligt KMR finns det uppgifter om att en domarring stått på platsen. Någon sådan lämning är däremot inte synbar idag och ingen känner till var den ska ha varit placerad. Det ska även ha gjorts "många fynd av redskap och dylikt" i området men exakt vad dessa fynd ska ha bestått av och var de finns idag är okänt. På åkermarkerna väster om höjden finns två registrerade fynd av stenyxor, L1981:703 och L1981:704. Möjligen är det den här typen av föremål som avses även inom L1981:279.

Uppgiften om domarringen ska ha sitt ursprung i 1700-talet men bygger enligt inventeringsbokens uppgifter på en tidningsartikel från år 1864 samt ett omnämnande i en lokalhistorisk krönika. Dessa uppgifter återges år 1915 av professor Sune Lindqvist vilket förmodligen gett dem större tyngd, vilket bidragit till att höjden registrerats som *plats med tradition*. Uppgifter av den här typen bör behandlas med viss försiktighet då det länge funnits en folklig uppfattning om att domarringars funktion är att markera äldre tingsplatser. Den eventuella domarringen har i vilket fall som helst röjts bort i och med uppodlingen under 1800-talet.

Det strategiska läget på höjden utgör också ett möjligt boplatssläge med god överblick över landskapet och farlederna. Särskilt en platåliknande bildning på toppen av höjden är av intresse, denna ingår delvis i utredningsområdet.

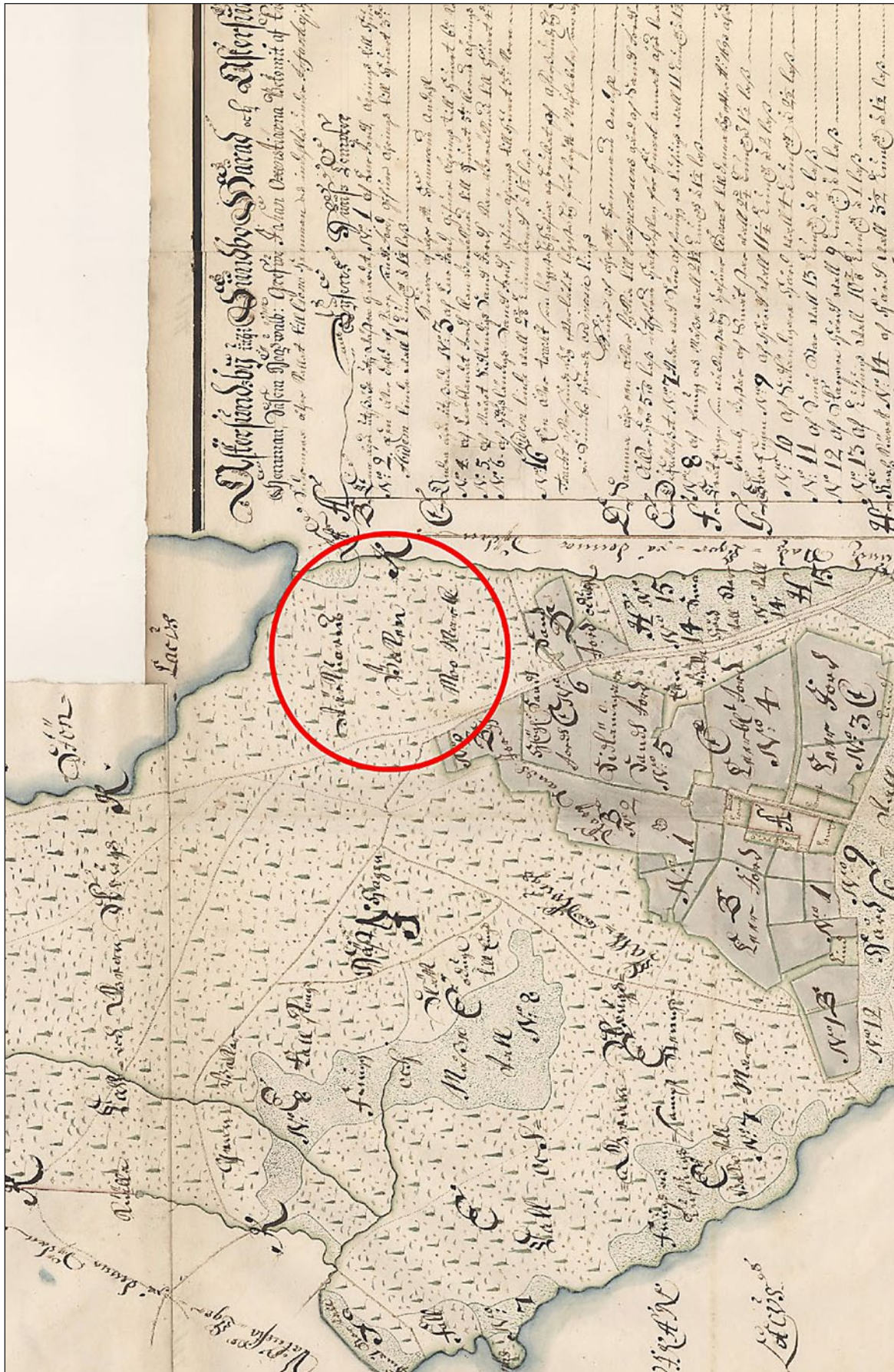

Figur 3. Utsikt från Väderkvarnsbacken. Uppe på höjden har man god överblick över landskapet. Foto från öster.

Namnet Väderkvarnsbacken är intressant då det förekommer redan på den äldsta kända kartan över området, upprättad år 1695 (akt S6:141–11, Lantmäteristyrelsens arkiv). Däremot finns ingen väderkvarn vare sig på denna karta eller någon av de senare upprättade, vilket tyder på ett namn med lång tradition. Området kring höjden är enligt det historiska kartmaterialet bevuxet av skog fram till 1800-talets skiftesreformer då delar av backen odlas upp. Under 1960-talet planterades åter skog på delar av Väderkvarnsbacken vilken nu har avverkats då markägaren önskar omvandla skogsmarken till åker- och betesmark. Kvarvarande stubbar måste brytas upp vilket kan medföra stora markingrepp varför Länsstyrelsen beslutat om förevarande utredning.

Ett fåtal arkeologiska insatser har genomförts i området kring Väderkvarnsbacken. Ungefär 350 meter sydöst om utredningsområdet grävdes en telekabel ner under 1990-talet och en arkeologisk utredning utfördes i samband med kabelschaktningen. Man påträffade då en järnåldersboplats samt lämningar från 1700-talet (Pettersson 1997), idag registrerade i KMR som L1981:448.

År 2017 genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk utredning i Askersundsby, cirka 700 meter sydväst om det nuvarande utredningsområdet. Då påträffades ingenting av arkeologiskt intresse (Balknäs 2017).

Figur 4. Den äldsta kända kartan över utredningsområdet, upprättad år 1695. Namnet Väderkvarnsbacken finns utskrivet, se rödmarkeringen.

Figur 5: Schaktning pågår!

Syfte och målgrupper

Syftet med den arkeologiska utredningen är att utröna om fornlämningar berörs av det planerade arbetsföretaget. Utredningen ska preliminärt avgränsa nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet samt föreslå antikvarisk status. Påträffas lämningar ska bevarandegrad bedömas och eventuella skador dokumenteras. Tjockleken på matjordslagret inom olika delar av utredningsområdet ska dokumenteras inför den kommande stubbrytningen för att kunna avgöra i vilken mån ingreppen riskerar att skada fornlämningar.

Utredningsområdet skall även metalledetekteras för att avgöra förekomst, frekvens och datering för eventuella fornfynd. Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen i Örebro län samt markägaren Lennart Einarsson. Resultaten kan även komma att användas av undersökare om undersökningsplan för en arkeologisk förundersökning eller undersökning ska upprättas.

Metod och genomförande

Utredningen utfördes genom sökschaktsgrävning med maskin där schakten grävdes skiktvis ner till steril marknivå. Totalt grävdes 10 sökschakt, motsvarande en undersökt yta på 156 kvadratmeter. Schakten var 10–12 meter långa och 1,5 meter breda och grävdes som djupast 0,3 meter innan opåverkad nivå nåddes. Alla schakt mättes in och dokumenterades, uppgifter om de stratigrafiska förhållandena noterades.

Då utredningsområdet nyligen avverkats fanns vissa hinder i form av ris och stubbar, de kom dock inte att ha någon betydande inverkan på sökschaktgrävningen. Alla schakt återfylldes efter avslutad grävning.

Resultat och tolkning

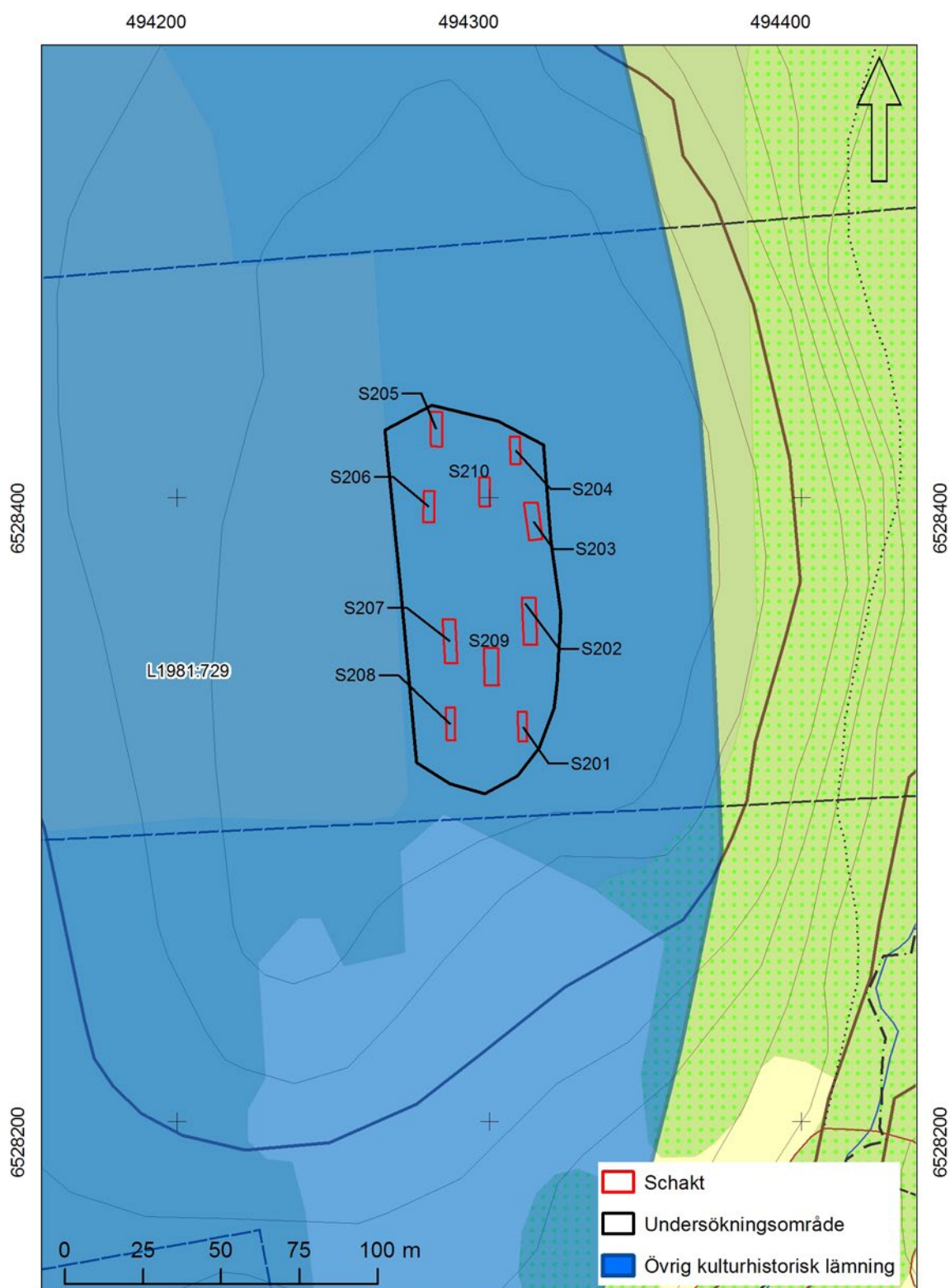
Utredningsområdet uppgick till cirka 5500 kvadratmeter och bestod av skogsmark som nyligen avverkats. 10 sökschakt grävdes över ytan, majoriteten av dem cirka 10 meter långa och 1,5 meter breda. Totalt har 156 kvadratmeter utredningsgrävts. Schakten uppvisade en likartad stratigrafi med 0,2–0,3 meter av rödbrun silt över morän. I schakt 202, 204, 206 och 207 fanns inslag av tegelkross i silten och i schakt 202 påträffades även ett fragment av ett fat av flintgods som preliminärt daterades till 1800-talet. Fragmentet tillvaratogs inte. Schakt 208, 209 och 210 innehöll inga intakta matjordslager, endast omrörda lager av siltblandad morän. Inget av arkeologiskt intresse påträffades i något av schakten och vid metalldetekteringen påträffades inga relevanta fynd.

Avsaknaden av kulturlager, arkeologiska lämningar och fynd inom utredningsområdet innebär dock inte att förekomsten av en domarring är utesluten. De källkritiska problemen kvarstår däremot. Avsaknaden av geografisk information har sedan lett till den väl tilltagna geometrin i KMR. Värt att nämna är dock Väderkvarnsbackens historiska värde som tingsplats. Tyvärr är det svårt att belägga den här typen av historiska miljöer genom arkeologi då materiella lämningar ofta saknas. Obesvarad står även frågan om platsnamnet och vad som gett upphov till det.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Utredningens huvudsakliga syfte var att utröna om fornlämningar skulle komma att beröras av det planerade arbetsföretaget. Utöver det skulle även matjordens tjocklek dokumenteras och utredningsområdet metalldetekteras.

Varken utredningsgrävningen eller detekteringen kunde påvisa förekomst av fornlämningar. Schaktens stratigrafi dokumenterades enligt Länsstyrelsens önskemål. Inga avvikelser från undersökningsplanen gjordes.

Figur 6. Schaktplan med samtliga sökschakt som grävdes inom utredningsområdet.
Skala 1:2 000.

Referenser

Tryckta källor

Balknäs, N. 2017. *Askersundsby*. Arkeologisk utredning. Askersundsby 1:7, 1:27, 1:28 och 1:32, Askersunds socken och kommun, Närke. Arkeologgruppen AB rapport 2017:90.

Pettersson, O. 1997. *Telekabel, Askersund-Igelbäcken*. Riksantikvarieämbetet. UV Stockholm rapport 1997:1.

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Akt S6:141–44. Geometrisk avmätning. 1695. Askersunds by nr 1–3.

Akt S4-4:1. Storskiftesdelning. 1764. Askersunds by nr 1–3.

Akt S4-4:4. Enskifte.1810. Askersunds by nr 1–3.

BILDMATERIAL

Omslagsbild: Foto av Aero Materiel AB, år 1935. Ingen upphovsrätt. Ingår i

Örebro läns museums fotosamling, identifikationsnummer:

OLM-2013-12-89. Tillgänglig på webben via Digitalt Museum:

<https://digitaltmuseum.se/021016214286/askersund-gamla-vretstorpssvagen-med-vaderkvarnsbacken-i-bakgrunden> (2019-08-29)

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt-nr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
201	10x1,5	0,2	0,2 meter rödbrun silt. I botten morän.
202	12x1,5	0,2–0,3	0,2–0,3 meter rödbrun silt. Smärre inslag av tegelkross och ett fragment av flintgods (fat, 1800-tal). I botten morän.
203	10x1,5	0,2	0,2 meter rödbrun silt. I botten morän.
204	10x1,5	0,2	0,2 meter rödbrun silt, inslag av tegelkross. I botten morän.
205	10x1,5	0,3	0,3 meter av något humös siltig jord. I botten stenig morän.
206	10x1,5	0,25	0,25 meter rödbrun silt, inslag av tegelkross. I botten morän.
207	10x1,5	0,2	0,2 meter rödbrun silt, inslag av tegelkross. I botten morän.
208	10x1,5	0,2	0,2 meter grus- och siltblandad morän.
209	10x1,5	0,3	0,3 meter rödbrun siltig morän, en del småsten.
210	12x1,5	0,3	0,3 meter siltig morän. I botten sand.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2019:47

